

DESCARTES'EN ZALANTZA-BIDEA

IRAOLAGOITIA'TAR PIRMIN

—Pasiotarra—

Filosofari onek ez digu zeresan ta zer-idatzi gutxi eman filosofi sailletan gabiltzanori. Eta oindioik ni ere zerbaitxo esatekotan nabil.

Ez noa zalantzaren sustraietatik asi ta bere bizitza ta edesti dana azaltera. Ataltxo batekin naikoa dut: Descartes'en zalantzarekin. Baña gai au ongi erabiltzekotan zalantzaren edesti-saillera osterata bat egin bearrean gaude. Zertara? —Beste zalantza batzuen billa. Descartes'enaren ezaupen eta azalpenarako, eszeptiko ta eskolastikoen zalantza zer dan jakitea oso bearrezkoa dugu. Orregatik zalantza oieri ikutu txiki bat egin ondoren

Descartes'enarekinasikogera.

1.—Eszeptikoen zalantza.

Gizon oiek ez dute itz askorik merezi. Itun eta beltza da benetan oien bizitza. Ez ain txalogarriak beren erakulsiak ere. Egiaren argi-betera iñoiz ere ezin gindezkela eldu esaten digute.

(Zalantza gorrian bizi dira beti. Zalantza - malantza negargarria beren eguneroko ogia. Oñarri ta zentzunik ez duan. zalantza. Zalantza oso zindo ta betikoa. Guztira, ezer ere ez. Zalantza au ta atariko aizea, dana bat. Egira joateko bidea izan, bear luteke, baka egirik tmartzen ez duten ezker, ez dute bearrik. Zalantzatik aurrera ez dira igarotzen.

Bere barruan egiten ditue jakintza-
ren ausnartze guztiak.

2.—Gure zalantza.

JAKIN'en irakurleak ba - dakite zalantza onen berri. Eskolastikoen zalantza irizpenaren geldierazte zur eta zentzuduna da. Baña ez betikoa, eszeptikoena bezela. Adimenari argi ta garbi azaldu arte bakarrik. Zalantza onen bitartez egiaren barne-muñetaraño sartzen gera. Egirako bide dugu, gero sendotasun jakintsuz zalantzaren mende dauden sinisgarriak ateratzeko. Gure zalantza egirako Zuzendari, Maixu ta Biderik zuzen ta onena dugu. Orregatik zalantza onen erabilkundera oso onuratsu ta legezkoa da, noski. Beste onura asko alde batera utzirik, arrazoi auengatik;

a) Aurrelik daukagun egi, siñiste ta usterik ez digu kentzen.

b) Gure ezagutza koxkorrak obeto sakondutzero eragin ta bear-tzen gaitu.

d) Gure irudimeneko ezagupenen sorkunde, arrazoi ta zentzutasu. na azaltzera ere zalantza onek garamazki.

Eta ez Filosofian bakarrik;

Teologian ere erabilidetzakegu. Tomas nintzan ezker, zerbaitxo ba-nintzala: Deunak etzuan euki beste ikaspiderik bere «Summa Theologica» zear: «Utrum Deus sit, — Videtur quod Deus sit». Gure Maixu aundi au bide ortatik nolako jakintasan ton-

torretara igo zan ikusiaz guk ere bil-durrik gabe jarraitu dezaiokegu.

3.—Descartes'en zalantza.

Descartes begi zorrotzekoa zan. Baña ez, zorigaitzez, apaltasun aundikoa. Bere denporan eskolastikak egindako berakada begien aurrean zeukean. Eta zalantza berealaxe egin zan Descartes'en buru argi, altsu ta susperraren jabe. Egiaren leiketetasuna ta ezagutzaren zalantza. Ara noraño dijoan bere zalantza: «Jardun, diskutidu ta zalantzatu gabeko baiezen eta esakunik ez dezakegu aurkitu»-esaten digu. Beraz, gauza guztiak zalantzaren galbaitikan pasatzen asi gaitzke:

a) *Zentzuak, sarritan* atzipetuzten gaituelako.

b) *Oarmena*, gezurrezko ametsak dagizalako.

d) *Egirik garbi ta argienak*, Jainkoak gu atzipetutzea baliteke-ta.

e) *Jainko berbera ere bai*, Jainkoaren premirik gabe lamiña baten mende bizi gaitzke-ta.

Baña gauza oiek ukatzean, danak gezurrezkoak zirala pentsatzean —dio Descartes'ek— egi baten premia nabaitu nuan: Pentsatzen ari nintzan ezker, zerbaitxo ba-nintzala: «Pentsatzen dut, orduan banaiz». Ara emen bere filosofiko giltzegi ta oñarririk sendo ta argiena. Bera izango da beste egi guztien sorkunde ta iturri.

Gañera, —darrai berak— «pentsatzen dut, orduan ba-naiz» esatera beartzen naun arrazoia au besterik ez da: «Eguerdiko argitasunez, illuntasunik gabe ikustea. Eta orrela izanik arau au artu nezake: Argitasun eta bereiztasunez ulertzen ditugun gauzak egitsuak eta egizkoak dirala.

Itz gutxitan esateko, Descartes'en filosofioa oñarriak auetxek ditugu:

Lenentgo: Ikaspide zalantzaduna.

Bigarren: Oñarririk sendo ta bearezkoena: «Pentsatzen dut, orduan ba-naiz».

Irugarren: Egi guztien irizpide: Argitasun ta bereiztasuna.

4.—*Descartes'en, zalantza, zindo ala ustela al-da?*

Descartes'en kolko barruko gurari ta naiak alde batera utzi ditzaugun lenbizi. Berak mintzatu ta arrazoiz idatzi zuanari bakar - bakarrik begira dezaiogun. Eta orrela, erakutsi zigunari jarraituz, —ez erakutsi nai izan zuanari— bere zalantza benetakoa, orokorra eta egiazkoa dala ere bildurrik gabe esan dezakegu. Bestela etzukean zilllegizti barruko egiak zertan kendu bearrrik. Egi auek gezurrezko zalantzaren galbaitik igaro litezke. Bere jarraitzallerik purratuenak ere uste ontan daude «Descartes Ikaspide Beriarren Irazle» dala dioten ezkerro. Lotsagarri litzake izen onekin goraldutzea, gezurrezko zalantza

besterik erakutsi izan ez balu. Aurretik ere zalantza onen berri ba-genekian eta danak zerabilten.

5.—*Descartes'en zalantzaren hritika.*

Descartes'en egizko zalantza au iñundik ere ezin genezake onartu ta erabilli.

Aren zalantza, berak ezetz ba-dio ere, eszeptikoena bezelakoa da. Eta beste malla gabe zalantza ontatik egirañoiko saltoa eziñekoa dugu. Gauza guztiak zalantza - mendean daudeño ezin dezake esan bera badala. Egi au ere zalantzapetik ezin diteke irten.

Descartes'ek, eszeptiko, arrazoi-tiar eta gogaitiar edo idealista oso bat izan gabe, eszeptizismo, arrazoi-keri ta idealismora garamazki.

a) *Eszeptizismora.* Descartes'ek zalantzatik egira joateko biderik gabe uzten gaitu. Obeto esateko, badauka bidea; baña, agertu dugunez, ez du iñora joateko balio. Bidea galtzeko bakarrik. Descartes'en lepotik Rabier'ek oso zorrotzki idazten du: «Descartes gizon zurregia izan zan. Ez galtzearren anka biak ebaki zitun. Orrela ez dago pausorik ematerik. Ez da galtzeko bildurrik ere».

Eta bein anak ebaki ezkerro ezin dezaioke iñori biderik erakutsi. Au izan zan Descartes'en naia.

b) *Arrazoikerira.* Descartes'en iritiz arrazoiak argi erakusten duna bakarrik siñistu diteke. Gañe-

rantzekoak ez dira bere kolporako. Ez dago geiago esan bearrik sail ontan. Ez dager illuntasunik.

d) *Idealismora*. Oarmenari garrantzi aundiegia damaio. Ez aundiegia bakarrik, soilla ere bai. Eta oarmenaren agerkai eta argibideak, barrukoak, norberarenak dira. Bere barrutik ez dago irtetzerik. Orra idealismorako atea zabalik...

6.—*Bakoitzari berea*.

Gaur iñcrk ez du ukatzen Erdi-Arotik Aro Berrirako saltoa Descartes'ek eman zuala. «Aro Berria'ren Aita»-dasaiote danak. Ez da gutxi gizon batentzat.

Bere aipu ta ospe guztia ontan

datza: Ikaspide berrian; zalantza bidean. Descartes'en filosofia ezin diteke katolikotzat artu ditekenik esan; baña bai ez dala eskolastikoen. Irabazitako txalo ta gorespen danak bere gogo arrazoitiar utsagatik dira. Descartes'ek eskolastika gora jasotzeko asmatzen ekiñarren, bidean, ikaspidean utsegin zigun.

Gure filosofiko oñarri gogor eta sendoenak aztertzea nai zuan. Bera baño buru argiagoak landu ta zertutako filosofitik aldendu zan. Orrengatikan Descartes'en buru gañean, ainbeste jarraitzalle siñisgogor ta arrazoitiarrez egindako burestuna jarri genezake. Ez pitxi ta urre ederez apaindua, alajañetan ! Eta gure gizaldian jarraitzalle askorik ez dager. Ez du merezi ere.